

RatsuTeamin järjestämällä kurssilla nähtiin harvinaisempia-kin hevostenkoulutusmenetelmiä. Mimmi-hevosien opettua intoa koskettaa punaista kauhaa käytettiin hyväksikäyttävien apujen uudelleen koulutuksessa.

Miten hevonen oppii?

Käytettävissämme on erittäin kattava tietämys siitä, millainen prosessi hevosten ja muiden nisäkkäiden oppiminen on. Eläinten kouluttaja Tuire Kaimion kurssilla Oulussa oppivat kuulijat, hevoset ja niiden käsittelijät.

teksti Anna Kilpeläinen kuvat Johanna Havia

Tuire Kaimio painotti, että kouluttajan on tunnettava tarkoin koulutettavan eläimen lajityypillinen käyttäytyminen. Hevosien käyttäytymistä on tutkittu ja määriteltä vuosikymmeniä. Hevosihmisen ei siis tarvitse keksiä pyörää uudelleen ja yrittää arvailla, mitä hevonen milläkin käytöksellään tarkoittaa, vaan tähän on saatavilla kattavasti tutkimustietoa.

Kaimio kertoi, että ihmisten parissa hevosella on käyttäytymistä, jollaisista hevoslaumoissa ei tavata lainkaan. Osa on koulutuksen tulosta, osa taas elinolosuhteista johtuvaa.

Monet ihmisten aiheuttamat käyttäytymismallit liittyvät stressiin. Hevosilla on tutkimusten mukaan enemmän stressiin liittyvää häiriökäyttäytymistä kuin häkkikanoilla, sanoi Kaimio.

Palkinto saa oppimaan

Käyttäytymisen pohja on synnynnäinen, mutta kokemukset vaikuttavat

siihen ja sen muotoa voidaan muuttaa kouluttamalla. Kaimio muistutti, että kaikki ihmisten ja hevosten kohtaamiset sisältävät kouluttamista. Ihmisen ja hevosen oppimisen lainalaisuudet vaikuttavat taustalla, vaikka emme tiedostaisikaan niitä.

Hevosien käyttäytymistä ohjaa se, minkä hevonen eri tilanteissa kokee palkitsevaksi. Tuire Kaimion mukaan tehokkaassa koulutuksessa kouluttaja käyttää vahvisteina niitä asioita, jotka ovat hevoselle palkitsevia.

Kurssin esimerkkihevosia koulutettiin kosketuksen poistamisella tai ratsastuksessa apujen myötämisellä. Joissain tapauksissa käytettiin myös ruokapalkintoja. Niitä käytettäessä opetettiin myös ruuasta luopumista eli kohteliaisuutta. Kun hevoset saatiin ymmärtämään jonkin käytöksen johtavan johdonmukaisesti sellaiseen palkintoon, jota ne arvostivat, alkoi tuo käytösmalli nopeasti lisääntyä.

Rankaisu lannistaa

Myös rangaistukset muuttavat hevosen käyttäytymistä. Rankaiseminen on sitä, että joka kerta kun hevonen käyttäytyy jollain tietyllä, ei-toivotulla tavalla, siitä seuraa jotain hevosen kannalta epämiellyttävää. Johdonmukainen rankaiseminen oikein ajoitettuna saattaa hetkellisesti poistaa uskalluksen ei-toivottuun käyttäytymiseen.

Rankaisuna voidaan käyttää esimerkiksi sitä, että hevoselta estetään mahdollisuus saada jotain sen haluamaa, kuten ruokaa tai pääsy laumaan. Tai siten, että jostain tietystä toiminnasta seuraa aina vaikkapa ratsastajan nyrkkien sulkeutuminen ohjien ympärille.

Rankaisujen käytössä on kuitenkin ongelmia. Rankaisu ei kerro eläimelle, mitä sen tulisi ei-toivotun toiminnon sijaan tehdä. Kaikki rankaiseminen myös vähentää eläimen yritteliäisyyttä ja yritysten aktiivisuutta sekä pienentää hevosen eleitä. Jos tavoitteena on laajasti

Tuire Kaimio havainnollisti oppimisteoriaa käytäntöön Korpelan tallin maneesiin mahdutetulle 150:lle katsojalle.

ja lennokkaasti liikkuva sekä aktiivisesti yrittävä eläin, rankaisujen käyttöä täytyy pystyä välttämään. Rankaiseminen aiheuttaa helposti myös turhautumista, stressiä ja pelkoa, joka estää oppimista ja vaikuttaa eläimen hyvinvointiin. Kaimio kehottaa ehdottomasti välttämään sellaisia rankaisuja, joihin liittyy pelkoa tai kipua, sillä hevonen saattaa kerrasta oppia yhdistämään ne mihin tahansa tilanteessa läsnä olevaan tekijään, esimerkiksi ihmiseen. Silloin hevonen jännittyy aina koulutettaessa tai jopa ihmisen lähestyessä.

Kaimio vertaa rankaisujen ja palkintojen käyttöä ihmisten leikkiin, jossa yksi ryhmästä odottaa huoneen ulkopuolella, kun muut piilottavat huoneessa esineen. Kun etsijä saapuu huoneeseen, häntä ohjataan kylmää-kuumaa-ohjein. Kuuma tarkoittaa esineen lähestyvän ja kylmä etääntyvän. Mitä enemmän etsijä saa kuumaa-vihjeitä eli positiivista palautetta onnistuneesta etsimisestä, sitä innokkaammin hän etsii ja löytää pian esineen. Pelkkien kylmää-huutojen käyttö taas muistuttaa vain virheistä, eikä kerro lainkaan, mitä kannattaisi yrittää. Ennen pitkää positiivisen palautteen puute lannistaa koko etsimisen.

Ajoitus ratkaisee

Eläinten koulutuksen ydintä on palkintojen oikea ajoittaminen, muistutti Kaimio. Kun hevonen saa palkintonsa täsmälleen sillä hetkellä, kun se suorittaa odotetun toiminnon, se oppii nopeasti. Jos palkinto on sekunnin myöhässä, hevonen oppii hitaammin. Jos palkinto seuraa vasta viisi sekuntia toivotun toiminnan jälkeen, ei hevonen enää opi haluttua toimintoa lainkaan.

Erittäin tärkeää on myös se, että palkinnon saa ainoastaan toivotusta käy-

töksestä. Jos ratsastaja tai kouluttaja huomaamattaan tulee myödanneeksi avuillaan myös muulle kuin toivomalleen käytökselle, hevonen ei pysty ymmärtämään, mitä siltä odotetaan. Hevonen alkaa lisätä kaikkea käytöstä, jolla palkinnon saavuttaa. Jos ratsastaja esimerkiksi myötää, kun hevonen ei ole reagoinut apuun, hevonen yrittää entistä keskittyneemmin olla reagoimatta.

”Kaikki rankaiseminen myös vähentää eläimen yritteliäisyyttä ja yritysten aktiivisuutta sekä pienentää hevosen eleitä.”

Kurssilla nähtiin esimerkki todella tarkasta ajoittamisesta. Suutaan louskuttamalla kuulaintuntumaa välttelytävää hevosta pyydettiin maasta käsin asetumaan eli kääntämään päätään sivulle niskastaan. Aluksi riitti, että hevonen asettui suutaan aukomatta, mutta pian vaatimustasoa kuitenkin nostettiin ja hevosta palkittiin myötämällä juuri silloin, kun se asettumisen ansiosta rentoutti optimaalisesti sekä niskansa että leukansa. Kun samaa tehtiin myös ratsain, hevonen säilytti pian hienosti pehmeän tuntuman.

Mitä opetat?

Joskus on vaikea ymmärtää, miksi koulutus ei edisty eikä hevonen tee jo osaa-

maansa asiaa. Oppimisteorian avaaminen antoi selityksiä myös näihin tilanteisiin.

Sääntö on, että kouluttaja päättää tarkasti jokaisessa toiminnassa, mistä palkitsee. Jos kouluttajalla ei ole selvää kuvaa siitä, miten hevosen tarkalleen pitäisi käyttäytyä ja liikkua, ei hevonen pysty sitä oppimaan. Kouluttaminen on nopeinta, kun uutta opetellessa vaatimustaso on sellainen, että hevosella on mahdollisuus onnistua ja saada palkintonsa vähintään viiden sekunnin välein. Hitaampi palkitseminen vähentää motivaatiota ja lisää turhautumista. Oppiminen hidastuu tai estyy, ja hevonen saattaa jännittyä. Kouluttajan tärkeimpiä taitoja on siis oppia pilkkomaan kaikki tehtävät pieniksi osavaiheiksi.

Yhden tai parin onnistumisen takana ei ole vielä todellista oppimista, muistutti Kaimio. Vasta kun hevonen onnistuu tehtävässä kahdeksan kertaa peräkkäin, se on saanut juonen päästä kiinni. Tuolloin on oikea hetki nostaa vaatimustasoa taas hivenen. Jos vaatimustasoa nostetaan aiemmin, hevonen ei ole ehtinyt oppia. Jos taas yhdelle tasolle jäädään pidemmäksi aikaa, alkaa taito vakiintua liiaksi ja käytöksen muokkaaminen edelleen vaikeutuu. Taitava kouluttaja nostaa kriteeriä juuri oikealla hetkellä oikean määrän.

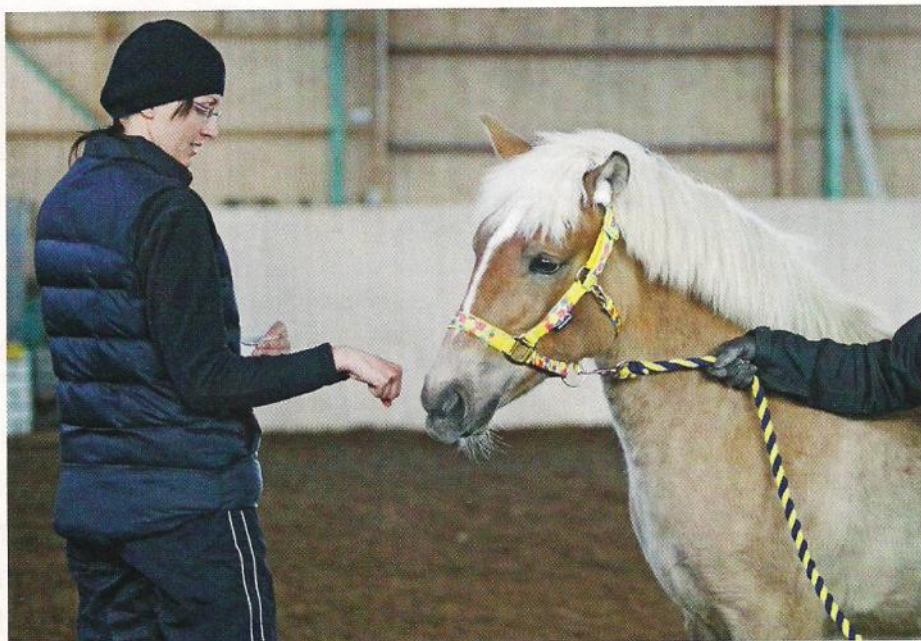
Olennaista on myös se, että hevoselle opetetaan yhtä asiaa kerrallaan. Kaimio kertoi, että hevonen oppii oikeissa oppimisolosuhteissa yhden vaatimustasoltaan sopivan asian noin kymmenessä minuutissa. Mikäli yritetään vahvistaa kerralla kolmea eri asiaa, oppiminen vie helposti kuukausia. Jos hevonen yritetään saada ymmärtämään kerralla kuusi eri asiaa, se ei välttämättä opi niitä koskaan.

Chaprin opittua ovipelkoa poistettiin koulutuksen keinoin.

Pelokas Chapri toimi hyvänä esimerkkinä tunne-ehdollistumisesta. Se rauhoittui tehdessään rauhallisena oppimaansa pään laskemista.

Kun koulutuksessa käytetään ruokapalkintoja, on hevoselle syytä opettaa kohteliaisuutta niiden suhteen. Tällöin hevonen opetetaan luopumaan, eli kääntämään päätään pois makupaloista niitä saadakseen.

Tärkeät tauot

Kaimio määritteli hevosen osaamista niin, että hevonen osaa asian, kun se tekee sen opetetusta merkistä välittömästi ja joka kerta. Jos tämä ei toteudu, hevonen tarvitsee koulutusta oppiakseen asian. Näin kurssilla myös tehtiin: hevosten reagointi kuhunkin apuun käytiin läpi ja jos siinä havaittiin puutteita, apu opetettiin uudestaan. Vasta sitten niitä käytettiin hyväksi muussa koulutuksessa.

Jos tietyistä käytöksestä on tarkoitus saada pysyvää, tarvitaan onnistuneita toistoja vähintään 20, jotta käytös alkaa jäädä hevosen pitkäkestoiseen muistiin. Joidenkin samana pysyvien taitojen vahvistamista on syytä tehdä tämän lisäksi vielä lukemattomia kertoja eri tilanteis-

sa, jotta taito on luotettavaa kaikkialla. Tällainen taito on esimerkiksi paikallaan seisominen ratsaille noustessa.

Uuden oppimisessa välttämätöntä ovat myös tauot. Oppiminen on tehokainta, kun työskentelyssä pidetään lyhyt tauko viiden minuutin välein. Pitempäänkin voi jatkaa, mutta se hidastaa merkittävästi oppimiseen kuluvaa kokonaisaikaa. Kaimion mukaan moni hevonen pystyy oppimaan tehokkaasti seitsemänkin minuuttia yhtä mittaa, mutta ihminen alkaa tehdä jo viiden minuutin jälkeen häiritsevässä määrin virheitä koulutuksessaan.

Tunteiden vaikutus

Kaimio painotti, että kouluttajan on ehdottoman tärkeää tietää, että opittavan asian lisäksi eläin oppii aina mukaan myös tilanteessa läsnä olevan tunnetilan. Tämän vuoksi on välttämätöntä, että varsinkin perustaitoja opetellessaan hevonen on täysin rento ja rauhallinen. Hevosen ei kuitenkaan tarvitse olla veltto tai passiivinen, vaan rento, iloinen aktiivisuus on monissa asioissa hyödyllistä. Jo opittuja asioita voidaan tietenkin pyytää myös hankalammissa tilanteissa.

Kurssilla näimme esimerkkinä hevosen, joka oli oppinut aiempien kipujensa vuoksi välttelemään kaikkea liikkumista. Se oli myös oppinut vastustelemaan kaikkia pyyntöjä, jotka liittyivät liikkeen lisäämiseen. Tapa ei poistunut, vaikka hevosen kivut oli jo saatu hoidettua kuntoon.

Kaimio päätti tämän hevosen kohdalla käyttää poikkeuksellista koulutustapaa ja etsiä iloinen ja vapaaehtoinen liike esille kohdistamisen avulla. Hevonen oli jo ennalta opetettu koskettamaan punaista kauhaa. Sitä seuratessaan se tuli kuin sattumoisin liikkuneeksi rennosti ja energisesti, jolloin uudesta liikkumistavasta päästiin palkitsemaan. Raviin siirtymisissä käytettiin lisäksi houkuttelua. Tuire liikkui hevosen kanssa samassa tahdissa ja ponnistautui pehmeästi juoksemaan. Hevonen ei voinut olla liittymättä liikkeeseen mukaan, mikä on laumaeläimille tyypillistä. Tämäkin oli keino saada esille vapaaehtoista ja tahdikasta liikkumista, ja päästä palkitsemaan siitä. Kun näitä taitoja alettiin yhdistää alkukoulutuksen tapaan pieniin pohjamerkkeihin, houkuttelusta voitiin luopua. Hevonen saatiin lopussa jo liikkumaan täysin vastustelematta, tasapainoisesti ja energisesti pelkistä ratsastajan pohjeavusta.

Ei stressiä

Stressiä on koulutuksessa vältettävä kaikin keinoin. Jos stressiin liittyvä elimistön valmiustilan kohoaminen pääsee opetuksi mukaan jokapäiväisiin asioihin, kuten ratsastukseen, sillä on suuri vaikutus hevosen hyvinvointiin ja oppimiseen. Päivittäinen stressi altistaa hevosen pitkäaikaisen stressin vaaroille, jolloin elimistö ei pääse palautumaan vaan käy jatkuvasti ylikierroksilla. Kaimio luettelikin melkoisen listan pitkäaikaisen

Tilanne vieraassa maneesissa satapäisine yleisöineen ja äänentoistoinen oli Topi-varasta todella jännittävä. Varsa opetettiin kunnioittamaan ihmisen tilaa, mutta sen kouluttaminen jätettiin rauhallisempaan hetkeen epäedullisen tunne-ehdollistumisen välttämiseksi.

stressin aiheuttamia oireita. Tällaisia ovat muun muassa oppimis-, muisti- ja keskittymisvaikeudet, impulsiivisuus ja ylireagointi sekä eläimelle epätyypillinen käyttäytyminen. Lisäksi stressi tuhoaa aivosoluja ainakin väliaikaisesti sekä altistaa moninaisille fyysisille vaivoille.

Ohimenevänä ilmiönä hetkellinen stressaantuminen ei aiheuta ongelmia. Jos hevonen altistuu stressille satunnaisesti, eikä sitä tahattomasti tai johdonmukaisesti palkita stressaantuneesta käytöksestä, se ei pääse oppimaan stressiä pysyväksi osaksi käytöstään.

”Opitun jännittymisen tunnistaa siitä, että se esiintyy aina samanlaisena samassa tilanteessa.”

Kaimio opasti, miten kouluttajan on tärkeää tuntea pienimmätkin hermostumisen merkit. Silloin hän osaa järjestää koulutustilanteen niin, ettei pelko pääse liittymään osaksi opittavaa asiaa. Vähäisimmätkin hännän huiskaukset, hampaiden narskauttelut, pään heilahdukset ja levottomat liikahtukset havainnoitiin kouluttajalle tärkeinä tunnusmerkkeinä hevosien huolestumisesta ja jännittymisestä. Olennaista Kaimion mukaan on, että noina hetkinä hevoselle ei opeteta uutta, vaan palkinnot ajoitetaan rentoon hetkeen. Mikäli rentoa reagointia ei esiinny lainkaan, on tehtävä joko hevoselle liian vaikea tai hevonen on jo aiemmin oppinut jännittyneisyyden mukaan kyseiseen asiaan.

Opitun jännittymisen tunnistaa siitä, että se esiintyy aina samanlaisena samassa tilanteessa. Normaali, spontaani pakoreaktio on hetkellistä, ohimenevää ja sen voimakkuus ja elekieli riippuu täysin pelon aiheuttajasta. Opitussa pelossa reagointi voi olla suhteetoman voimakasta, se esiintyy aina samassa tilanteessa ja elekieli on aina saman näköistä. Opittuun pelkoon ainoa toimiva ratkaisu on kouluttaa kyseinen asia uudelleen niin kaukaa alusta saakka, ettei mitään pelon merkkejä ilmene.

Anna Airaksinen harjoitteli kurssilla Rasker-hevosensa kanssa sitä, miten Rasker reagoi raipan pyyntöihin. Kaimio näytti Raskerista kuvattua videon, josta

näki selvästi, että joka kerta, kun sitä pyydettiin raipalla liikkeelle, sen mielen-tila muuttui selvästi kiihtyneemmäksi. Kurssilla Rasker ensin siedätettiin raipan kosketukseen niin, että se antoi rentona silitellä itseään raipalla kaikkialta. Tämän jälkeen raippamerkin uudelleen koulutus aloitettiin keveimmällä mahdollisella pyynnöllä. Hevonen palkittiin pienistäkin hievauduksista lopettamalla tuo pieni pyyntö. Varsin nopeasti asiassa päästiin eteenpäin ja hevonen oppi lähtemään keveistä raipan kosketuksista sujuvasti ja reippaasti liikkeelle täysin rentona.

Luotettavaksi yleistämällä

Monien hevosenomistajien ihmetyksen aiheena on se, miksi hevonen toisessa paikassa reagoi apuihin hyvin ja toisaalla ei tunnu ymmärtävän niitä ollenkaan. Kaimio kertoi, että oppijana hevonen poikkeaa ihmisistä ja monista muista eläimistä siinä, että sen kyky yleistää asioita on varsin heikko. Oppimisen alussa hevonen yhdistää opitun asian tarkasti tiettyyn paikkaan ja täsmälliseen toimintatapaan tuossa tilanteessa.

Kouluttajalle on hyödyllinen tieto, että kun jokin asia on opittu yhdessä paikassa tai yhdestä tietystä pyynnöstä, vaatii vielä paljon työtä, että hevonen suorittaa tehtävän luotettavasti missä tahansa ja useammista eri merkeistä. Kaimion mukaan monet koirat esimerkiksi oppivat tietyn merkin tarkoittavan samaa kaikkialla, kun opetusta on kerrattu alusta saakka neljässä eri paikassa. Hevoselle tämä ei yleensä riitä, vaan yleistämistä tarvitaan enemmän. Kun oppiminen on päässyt alkuun, pidetään olennaiset merkit sanoina, mutta muita asioita pyritään vaihtelevaan.

Tottuu se – vai tottuuko?

Luennolla Kaimio esitteli tarkoin hevosen luontaisen käyttäytymismallin pelkotilanteessa. Yleensä hevonen reagoi uusiin asioihin hieman jännittymällä ja varautumalla mahdolliseen pakoon. Jos uusi asia ei ole kovin huolestuttava, hevonen käy nopeasti uteliaaksi, lähestyy ja tutkii asiaa ja toteaa sen harmittomaksi. Mikäli taas pelkokynnys ylittyy, seuraa puolustautuminen tai pakeneminen. Jos pelon aiheuttaja ei seuraa tai pahene, seuraava käytösmal-

li on uusi tutustumisyritys turvallisemmalta etäisyydeltä.

Kouluttamisessa tämän pakoreaktion tunteminen on Kaimion mukaan aivan olennaista. Kun jännittävät asiat eivät ylitä pelko- ja pakokynnystä, hevonen tottuu niihin nopeasti eikä jonkin ajan kuluttua enää reagoi niihin lainkaan. Jos asia ylittää hevosen pakokynnyksen ja hevonen reagoi säntäilemällä tai puolustautumalla, se ei myöskään vähällä odottelulla pysty tottumaan. Asiaa ei auta se, että hevosta väkisin pidellään tuossa tilanteessa tai opetetaan se pelosta huolimatta pysymään paikoillaan. Se saattaa kyllä oppia pysymään paikoillaan, mutta stressin määrä on silti korkea.

Pelkotilanteissa on avuksi, että hevoselle on opetettu erilaisia taitoja, joihin se on liittänyt aiemmassa opetuksessa rauhallisuuden. Tällaisen taidon tekeminen silloin, kun hevosta pelottaa, saa sen käyttäytymään pelottavassakin tilanteessa rauhallisemmin.

Yksi kurssille osallistuvista hevosista oli mukana juuri voimakkaan pelkokäytöksen vuoksi. Sen kohdalla yleisökin pääsi kouluttamaan. Hevosen kanssa käytettiin ilmiötä nimeltä ”aivot voivat oppia ohittamaan pelon”.

Aluksi hevonen sai oleilla maneesissa mahdollisimman kaukana pelkoa aiheuttavasta yleisöstä ja se saatiin

rauhottumaan pyytämällä sitä tekemään sille tuttua tehtävää, pään laskeamista käden kevyellä paineella sen niskasta. Tämän jälkeen yleisöä pyydettiin hieman hälyttämään, ja kun hevonen laski päätään, yleisö

vaikeni täsmälleen samalla

hetkellä. Satapäinen yleisö keskittyi loistavasti tehtävänsä. Hälinää voimistettiin siedättymisen tahdissa, ja vaikenemisen oikea ajoitus piti huolta siitä, että jännittyminen alkoi vaihtua rennoksi selviytymistoiminnaksi. Jos samassa tilanteessa hevonen vain viettäisi niin lähelle yleisöä, että pelkokynnys ylittyisi, hevonen ei siedättäisi, vaan pelko alkaisi nopeasti tulla jo opituksi käytökseksi vastaavassa tilanteessa. Jos tilanteeseen lisäksi liittyy tahattomia tai tahallisia rangaistuksia tai hevosen kannalta vaikeasti ymmärrettävää käyttäytymistä ihmisten taholta, pelko vain pahenee. ♦

LUE LISÄÄ OPPIMISESTA
TUIKUN KIRJASTA
HEVOSEN KANSSA!